

Cercetările arheologice de la Cîndești-Coasta Banului com. Dumbrăveni (jud. Vrancea), în perioada 1976 — 1980

(necropola aparținând purtătorilor culturii Monteoru, aşezarea de la sfîrşitul epocii
bronzului — cultura Noua şi resturi de locuire hallstattiene)

MARILENA FLORESCU, ADRIAN FLORESCU

După cum se ştie un aport deosebit la cunoaşterea culturii Monteoru a fost adus de cercetările efectuate în ultimul deceniu în zonele de curbură ale Carpaţilor răsăriteni, zone locuite intens şi îndelungat de către comunităţile tribale monteorene. Fără a minimaliza aportul altor cercetări, trebuie totuşi să subliniem că săpăturile de la Cîndeşti se detaşază nu numai printr-o cercetare complexă desfăşurată fără întrerupere, începînd din anul 1962 pînă în 1980 inclusiv, ci şi prin valoarea excepţională a rezultatelor¹. În acest sens, prezintă un deosebit interes săpăturile efectuate pe terasa adiacentă cetăţii Nacu, care a constituit nucleul central al staţiunii monteorene, unde a fost semnalată necropola aşezării. Fără nici o umbră de exagerare, trebuie de asemenea să subliniem că atît prin numărul de morminte descoperite pînă acum, 768 (la sfîrşitul anului 1981), cît şi prin observaţiile referitoare la rit şi ritualuri, dar mai ales prin observaţiile privind structura socială şi economică a comunităţilor tribale monteorene, această necropolă nu numai că este cea mai mare din ţara noastră (semnalată şi cercetată), dar ea constituie totodată şi unul din cele mai importante obiective specifice epocii bronzului din sud-estul

Europei. Nu este de asemenea exagerat dacă o comparăm, prin problemele de ordin economic, social, pe care le relevă, cu necropolele de la Micene (păstrînd fireşte proporţiile în ceea ce priveşte bogăţia de material arheologic şi mai ales varietatea obiectelor preţioase precum şi cadrul cronologic al celor două obiective).

Deşi cu alte prilejuri s-au făcut unele precizări asupra caracterului complex al staţiunii de la Cîndeşti, este necesar să revenim aici pe scurt pentru a înţelege problemele pe care le suscită cercetarea unui astfel de obiectiv². În acest sens, menţionăm că la începutul fazei Monteoru I_{c3} , o mică comunitate tribală şi-a întemeiat o aşezare pe aceste meleaguri, avînd ca nucleu central promontoriul cu pante abrupte, denumit astăzi Cetăţuia Nacu. Chiar în cursul fazei I_{c3} aşezarea a fost extinsă, fiind construite locuinţe şi pe platoul cetăţii din imediata vecinătate — Coasta Nacului — şi apoi în cursul fazelor I_{c2} — I_a pe terasele Corbea şi Recea. În acelaşi timp terasa Coasta Banului din vecinătatea de vest a celor două cetăţi a fost rezervată pentru necropolă. Aici, au fost depuşi toţi cei ieşiţi din viaţă în îndelungatul timp cît a durat aşezarea, (respectiv fazele I_{c3} — II_b). Reamintim cu acest prilej că s-a putut urmări extinderea în etape succesive a suprafeţei necropolei, începînd cu marginile de nord-vest ale terasei, către zonele centrale şi de sud-vest. Cum era şi firesc necropola corespunzătoare fazei I_{c3} a cuprins zona marginală de nord-vest atîngînd puţin şi zona centrală şi cea de sud-est. În cursul fazei I_{c2} au fost folosite mai ales spaţiile libere dintre mormintele I_{c3} şi concomitent suprafaţa s-a mărit, extinzîndu-se către marginile de sud-vest şi est-centrale ale platoului Coasta Banului. Începînd cu faza I_a mormintele se concentrează de predilecţie în zona de vest şi est-centrală a terasei, fiind folosite doar întîmplător şi numai pentru depunerea celor incineraţi, interspaţiile dintre vechile morminte. În mod cu totul excepţional a fost deranjată partea superioară a unor gropi de morminte corespunzătoare fazelor I_{c3} — I_{c1} , la care nu se mai păstrau construcţiile din piatră de la suprafaţa lor, prin depunerea aici a celor ce au părăsit aşezarea în cursul fazelor I_b — I_a

Acest raport amplu cuprinde o sinteză a rezultatelor obţinute între 1976 — 1980, inclusiv şi cele prezentate în cele 5 comunicări făcute în cadrul rapoartelor anuale de săpături, fiind subliniate datele referitoare la necropola monteoreană, la aşezarea caracteristică fazelor tirzii II_a — II_b — Monteoru şi la aceea specifică culturii Noua. Întrucît, începînd din anul 1978 au fost reluate cercetările şi în alte trei obiective, respectiv cetăţuia Nacu, Coasta Nacului şi Corbea, pentru elucidarea problemelor referitoare la aşezările hallstattiene şi sistemul de fortificaţie al aşezării geto-dace, staţiunea complexă de la Cîndeşti va fi prezentată prin două rapoarte de sine stătătoare: unul cu referiri la sectorul Coasta Banului (necropola, aşezarea Noua) şi un altul ce va cuprinde rezultatele privind aşezările hallstattiene şi geto-dacice. Pentru elucidarea unor probleme referitoare la Cultura Noua şi la sistemul de fortificaţie geto-dac a fost solicitată colaborarea lui Adrian Florescu care este coautor al prezentului raport şi al celui unde sînt inserate rezultatele săpăturilor efectuate pe cetăţuia Nacu şi Coasta Nacului.

¹ Unele date referitoare la staţiunea de la Cîndeşti şi implicit la problemele complexe pe care le suscită cercetarea acesteia vezi: M. Florescu, B.C., ASSP, 1976; idem, în *Dictionar de Istorie veche a României*, 1977; idem, *Carpica*, 10, 1978; idem, *Carpica*, 11, 1979, p. 93 — 132 şi p. 47 — 143; idem, *ArhMold*, 11 (sub tipar); M. Florescu şi A. C. Florescu, *AMM*, 5, (sub tipar); M. Florescu, *RMM*, 50, 1981, 1, p. 26 — 34.

² Vezi deosebi precizări în *Carpica*, 10 şi 11.

În sfârșit, o nouă extindere a suprafeței necropolei s-a făcut la începutul fazei II_a, prin folosirea mai ales a zonei de sud-vest și sud-est a terasei Coasta Banului. Trebuie de asemenea să atragem atenția că deși platoul terasei însumează circa 12 ha, purtătorii culturii Monteoru au căutat să folosească la maximum zonele de vest nord-vest, care se aflau mai aproape de cetățuie și așezările adiacente. Este de asemenea important să precizăm că la începutul fazei II_a s-a trecut la o nouă reorganizare a așezării creîndu-se încă una, adiacentă cetățuiei, pe Coasta Banului, în zona est-centrală și de sud-est a platoului, marginile ei atingînd doar întîmplător limitele vechilor necropole corespunzătoare fazelor I_c—I_a.

Prin extinderea acum a așezării și pe terasa Banu s-a modificat și suprafața necropolei, înregistrîndu-se o tendință de concentrare a mormintelor. Astfel, dacă în cursul fazelor I_c—I_a exista tendința de mărire a suprafeței prin folosirea graduală a zonei est-centrale, cum era și firesc, ea fiind mai aproape de cetățuie, acum, prin crearea așezării noi, zona de maximă concentrare a cimitirului se deplasează către marginile de vest, sud-vest și sud-est ale platoului, la circa 300 m distanță de limitele locuințelor construite aici. Această parte a terasei va fi folosită la maximum în tot cursul fazelor II_a—II_b. Prin mărirea succesivă a suprafeței necropolea a căpătat forma unui arc de cerc cu deschiderea către nucleul central al așezării și a celor adiacente ei.

Începînd din anul 1968 săpăturile de pe Coasta Banului s-au concentrat în vederea cunoașterii cît mai amănunțite a ritului și ritualurilor folosite de către purtătorii culturii Monteoru începînd cu faza I_c și pînă la sfîrșitul fazei II_b. Cum era și firesc între anii 1968—1975, s-au efectuat săpături în zonele de maximă concentrare a mormintelor corespunzătoare fazelor I_c—I_a și parțial I_a—II_b, iar din 1976 pînă în 1981, inclusiv în zona unde fuseseră semnalate urmele așezării Monteoru tîrzii și ale necropolei din imediata ei vecinătate.

În același timp au fost extinse săpăturile și în zona de sud și sud-est a platoului, datorită faptului că aici fuseseră semnalate trei, din cele șapte cenușare (grupuri de locuințe) corespunzătoare culturii Noua. Identificarea și cercetarea acestei noi așezări într-o zonă de maximă concentrare a comunităților tribale monteorene permite o cunoaștere mai aprofundată a procesului de constituire a culturii Noua și deci a transformărilor petrecute la sfîrșitul Bronzului mijlociu și începutul celui tîrziu³.

Cercetarea în cursul celor șase campanii de săpături, respectiv 1976—1981, a 468 de morminte (de la 300 pînă la 768 la sfîrșitul anului 1981) ne-au permis cunoașterea îndeosebi a riturilor și ritualurilor folosite de către monteo-

reni începînd cu faza I_a și mai ales în etapa finală II_a—II_b.

Cu toate acestea, nu este lipsit de interes să subliniem că s-au completat datele referitoare la necropolele corespunzătoare fazelor I_c—I_a cu noi observații și descoperiri inedite. Menționăm că prin cercetarea sectorului de nord-vest a terasei Coasta Banului s-a identificat un grup deosebit de morminte, în gropi cu cotlon, în care înhumății erau depuși în poziție chircită cu capul la E, SE, ESE, ENE. Acest grup se găsea în zona limitrofă a necropolei corespunzătoare fazei I_c și era situat la 60 m distanță de celelalte morminte aparținînd fazei respective. Este de asemenea important să mai amintim că inventarul lor este sărac; astfel, din cele 15 morminte, doar la 6 au fost depuse ca ofrande cești de tip I_c și, în două cazuri, s-au găsit o cataramă din os (un breloc) și un topor din piatră. Ținînd seama de faptul că în majoritatea covârșitoare a mormintelor aparținînd fazei I_c înhumății erau depuși cu capul spre vest, este de la sine înțeles că cei orientați în exclusivitate la est, au constituit în cadrul comunității tribale un grup aparte, căruia i s-a rezervat apoi și în cadrul necropolei un loc deosebit, fixat anume în zona limitrofă a cimitirului și la oarecare distanță de ceilalți. Cauzele care au determinat pe unii din membrii comunității tribale să adopte unele practici rituale deosebite, care implicau așezarea morților în groapă cu capul la est, sînt mai greu de deslușit. Deocamdată, în cadrul necropolei de la Cindești, este pentru prima oară cînd se semnalează un astfel de grup căruia i s-a rezervat un loc aparte în cimitir. În același timp, dacă mai ținem seama de faptul că inventarul acestor morminte este foarte sărac în comparație cu al celorlalte, atunci ne putem explica, într-o oarecare măsură, de ce se găsesc tocmai la marginea necropolei și nu alături de majoritatea celor ce alcătuiau comunitatea tribală. În mod deosebit mai trebuie să atragem atenția că în aria culturii Monteoru au mai fost semnalate cazuri similare, în etapele ei mai tîrzii, ca de exemplu la Poiana, unde în cimitirul corespunzător sfîrșitului fazei I_a și începutul fazei II_a, înhumății așezați cu capul la nord-vest erau grupați într-o zonă anumită a cimitirului⁴.

Firește, studiarea tuturor cazurilor semnalate în aria culturii Monteoru ne va permite cunoașterea unor noi aspecte referitoare la concepțiile despre lume și viață, la existența în cadrul comunităților tribale a unor grupuri de indivizi ce vor fi practicat ritualuri deosebite⁵.

În sfîrșit, un caz cu totul aparte l-a constituit și mormîntul 500, unde cei doi indivizi fuseseră așezați cu fața în jos, în poziție chircită accentuată, cu palmele pe obraz și picioarele foarte strînse, cu genunchii atingînd fruntea. Vasul de

⁴ Ecat. Dunăreanu Vulpe, Dacia, 5—6, 1935—36, p. 156—157.

⁵ Pentru unele date referitoare la rituri și ritualuri vezi: Carpica, 10, și 11 (nota 1).

³ Unele date și observații au fost făcute în RMM, 50, 1981, 1, p. 30—31.

ofrandă, ceașca, fusese aruncată de pe marginea gropii, sfărâmiindu-se, fragmentele ei acoperind capetele celor doi înhumați. Groapa mormintului, foarte adâncă, a fost apoi umplută cu o mare cantitate de bolovani, iar deasupra s-au așezat plăci de conglomerat calcaros, peste care s-a construit o vatră ale cărei margini se confundau cu cele ale gropii mormintului respectiv. Observațiile făcute cu prilejul cercetărilor ne-au permis să formulăm ipoteza potrivit căreia într-un anumit moment, de grea cumpănă pentru comunitatea tribală, se practicasă un sacrificiu uman, cei doi indivizi cu mâinile și picioarele legate, fiind omoriți cu pietrele care au umplut apoi groapa⁶.

În ceea ce privește necropola aparținând fazei I_c , în afară de mormintele de înhumatie și incineratie obișnuite, pe care le-am consemnat cu un alt prilej, a fost semnalat și un mormint în care înhumatul, un copil, fusese depus într-un vas (un borcan de dimensiuni mari) și apoi așezat în groapă în așa fel, încît capul să fie orientat către sud-vest, ca majoritatea mormintelor specifice acestei faze. După cum se știe, în aria culturii Monteoru, depunerea înhumatilor în vas și apoi în groapă, nu se practica în mod obișnuit; astfel, la Cîndești, din cele 768 de morminte, acesta este unicul caz semnalat pînă în prezent⁷. În aceeași ordine de idei mai amintim și un alt caz, mai puțin deosebit, dar interesant: astfel, într-un mormint de înhumatie aparținând unui copil, în afară de vasul de ofrandă, ceașca, așezată în dreptul cotului stîng, i se pusese în gura ușor întredeschisă o mică lingură de lut ars, iar la gît purta atîrnată de un șiret, o fusaiolă. Am semnalat inventarul acestui mormint întrucît sînt foarte rare cazurile cînd înhumatul, pe lângă bijuteriile și podoabele pe care le purtase în viață, mai lua cu sine și alte obiecte, folosite în mod curent.

Dar, așa cum am menționat la început, în campaniile de săpături efectuate între anii 1976—1981, cele mai numeroase morminte aparțin fazelor I_a și II_a-III_b . În ceea ce privește necropola corespunzătoare fazei I_a , s-a constatat că majoritatea mormintelor de înhumatie se concentrează către zona de sud-est a terasei. Ele devin mai rare cu cît ne apropiem de zona centrală, unde va fi existat probabil, anterior, necropola purtătorilor fazei I_b . Trebuie de asemenea să amintim, că în această etapă, se practica nu numai înhumatia ci și incineratia, fiind semnalate, mai ales în campaniile din anii 1968—1975, mormintele în care fuseseră depuse urne, cu sau fără capac (pentru urne fiind folosite borcane sau castroane mari). Cu totul excepțional, resturile cinerare se găseau pe fundul gropii, iar deasupra

mormintului se așezase vasul de ofrandă (o ceașcă sau două), acoperit cu o piatră sau o movilă din bolovani.

În mod deosebit trebuie însă să subliniem că nici unul din mormintele de incineratie nu se găsește în sectorul de sud-vest, unde se concentrează grupul compact al înhumațiilor. Ele sînt răspîndite în toată zona de vest și nord-vest a terasei, în interpațiile dintre mormintele I_c-III_c , sau, în rare cazuri, deranjîndu-le pe acestea din urmă⁸.

În aceeași ordine de idei remarcăm că, aproape în exclusivitate, mormintele de incineratie se găsesc la circa 300 m depărtare, de limitele grupului de înhumatie. Cu toate că cercetarea este încă în curs de desfășurare (urmînd să se facă săpături în zona de est și sud a terasei), putem totuși formula ipoteza potrivit căreia, în faza I_a purtătorii culturii Monteoru vor fi folosit în mod deliberat anumite sectoare ale terasei: unul special pentru depunerea urnelor sau numai a resturilor cinerare și altul pentru depunerea celor înhumați. N-ar fi greșit să credem că existau, două necropole corespunzătoare acestei faze, una cu înhumați și alta cu incineratii.

În ceea ce privește mormintele de înhumatie trebuie să menționăm că gropile ovale, rareori rotunde sau ușor rectangulare, erau puțin adînci (de la 0,80 pînă la 1,60 m maximum, de la suprafața actuală a solului). Construcțiile de piatră care să acopere mormintele sînt acum mai rare și mai puțin variate tipologic, față de acelea semnalate în fazele I_c-III_c ⁹. Astfel, sînt mai numeroase acum cazurile cînd locul mormintului este marcat prin depunerea doar a uneia sau două pietre mari și doar arareori se construiesc cîte o mică movilă conică, din bolovani sau sfărîmături din plăci de conglomerate.

Înhumații au fost așezați în groapă, în poziție chircită, cu capul îndreptat spre V, SV, NV și cu totul excepțional la SE, NE, N sau S (aceștia însă nefiind grupați separat așa cum s-a semnalat la Poiana sau în necropola din faza I_c de la Cîndești).

Inventarul mormintelor este mult mai bogat decît în fazele anterioare; astfel, sînt numeroase cazurile în care lângă înhumat sînt așezate două trei vase de ofrandă (de obicei cești, predominînd cele cu o singură toartă). Ceștile sînt așezate de obicei una într-alta, după mărime, și sînt depuse lângă cot, ghenunchi sau călcii. Podoabele sînt în exclusivitate din bronz, remarcîndu-se preponderența inelelor de buclă cu utilizare multiplă (cercei, coliere sau pentru a prinde părul). Într-un singur caz ele fuseseră așezate în lanț și prinse de un Halsring folosit ca diademă. Menționăm că veriga din bronz, oxidată puternic osul frontal și temporal, iar inelele de buclă oxidaseră nu numai oasele temporale ci și limitele maxilarului și mandibulei. Aceste

⁶ Ibidem.

⁷ Este cunoscut faptul că ritualul respectiv era practicat cu predilecție în zonele aferente bazinului mediteranean, de unde se răspîndește, încă de la sfîrșitul neoliticului, în Balcani și de o parte și de alta a Dunării mijlocii. Purtătorii culturilor epocii bronzului din spațiul carpatodunărean nu au practicat decît incidental acest ritual.

⁸ Datorită faptului că zona amintită a fost plantată cu vie și livadă numeroase morminte au fost parțial distruse.

⁹ Vezi unele detalii și în Carpica, 10.

observații ne-au permis să stabilim cu precizie că Halsring-ul fusese folosit ca diademă iar în dreptul timpelor se atîrnaseră inelele de buclă prinse unul într-altul pentru a forma un lanț ce atîngea partea inferioară a mandibulei.

Este de asemenea interesant să mai amintim că la un alt înhumat în afară de inelele de buclă care fuseseră prinse în mănunchi în dreptul timpelor au fost descoperite două ace (unul simplu și al doilea cu capul lat, ușor curbate), așezate unul peste altul, în așa fel încît ele prindeau veșmintul ca o agrafă. Firește, nu socotim cele două ace, ca piese componente ale unei fibule, dar credem că nu este greșit să considerăm că ele aveau funcționalitatea similară a unei agrafe și că ideea de a folosi astfel de podoabe prinsese deja contur, încă de pe acum. Tot în acest mormînt, vasul de ofrandă este de un tip mai puțin obișnuit: o cupă cu picior și cu o toartă, și reprezintă o copie mai puțin reușită a prototipurilor semnalate în mormintele de la Micene (Cercul A).

În sfîrșit, mai trebuie să amintim alte două morminte corespunzătoare fazei I_a, ce conțineau doar capul înhumatului și alături vasele de ofrandă¹⁰. În cadrul necropolei de la Cîndești au mai fost semnalate cazuri similare în necropola corespunzătoare fazei I_{c3}—I_{c2}.

Prin urmare, cercetarea necropolei corespunzătoare fazei I_a ne relevă, în ansamblu, cîteva aspecte interesante. Astfel, în ceea ce privește ritul constatăm practicarea cu predilecție a înhumației, dar și folosirea incinerăției. Deși comparativ cu fazele anterioare procentajul de incinerări a crescut, totuși, ritul nu era practicat în mod obișnuit. Și nu este întîmplător faptul că toate mormintele de incinerăție se găsesc răspîndite pe terasa Coasta Banului, la oarecare distanță de grupul compact al celor înhumați.

Observații absolut identice cu cele consemnate mai sus au fost făcute și cu prilejul cercetării sectorului de sud-vest și sud-est al terasei, unde a fost identificat grupul de morminte de înhumație specifice fazei II_a—II_b¹¹. Ca și în etapa anterioară a existat tendința de a se mări suprafața necropolei prin extinderea ei către zona centrală și de nord-nord-est a platoului, dar, odată cu crearea aici a noii așezări adiacente cetății, în cursul fazei II_a, ea se va limita doar la sectorul de sud-vest și sud-est, unde, prin săpăturile efectuate începînd din anul 1978—1981 inclusiv, a fost semnalat grupul compact de înhumați, din fazele II_a—II_b.

¹⁰ Atragem atenția că nu ne-am referit la morminte deranjate, ci numai la acelea *in situ*.

¹¹ Trebuie să subliniem că în cadrul acestui raport ne referim la întreaga etapă finală a culturii Monteoru, care are un aspect destul de unitar în ceea ce privește cultura materială. Firește, sînt deosebiri între cele două faze II_a și II_b, ce se vor reflecta și în cadrul inventarului din morminte, dar aici nu avem posibilitatea să ne oprim la toate elementele specifice. Amintim astfel că la Cîndești au fost sesizate 2 niveluri de locuire — II_a și două II_b —, fiecare cu corespunzându-i grupuri de morminte.

În ceea ce privește mormintele de incinerăție (aproape în exclusivitate în urne, cu sau fără capac) caracteristice acestei etape tîrzii, ele erau răspîndite exact în aceeași zonă unde au fost semnalate și cele aparținînd purtătorilor fazei I_a (doar cu două excepții, cînd s-au găsit la un loc cu cele de înhumație). Unul din aceste morminte de incinerăție avea resturile cinerare depuse direct în groapă și alături o ceașcă specifică fazei II_a; cel de al doilea, era însă cu totul deosebit constatîndu-se că urna cu resturile cinerare a fost depusă exact pe locul unde se practicasă arderea celui ieșit din viață. În prealabil terenul a fost ușor alveolat și apoi s-a construit rugul, iar după incinerare și depunerea oaselor în urnă, de pe locul respectiv au fost îndepărtate cu grijă resturile de cărbune de pe întreaga suprafață centrală a rugului. Datorită arderii intense solul a căpătat o culoare brun-roșieatică, oarecum uniformă cu excepția cîtorva porțiuni marginale transformate într-o zgură roșietică albicioasă. Exact în centrul acestei suprafețe, care avea formă perfect circulară, a fost depusă urna (un borcan, lucrat din pastă brună ușor zgrunțuroasă), acoperită apoi cu o lespede subțire din gresie. La celelalte morminte de incinerăție, resturile cinerare erau depuse în urne, de obicei — borcane, lucrate fie din pastă fină, cu ușor luciu la exterior, fie din pastă zgrunțuroasă și ornamente doar cu briu în relief. Urnele erau acoperite cu capace rotunde sau cu o lespede subțire, din piatră. Au fost semnalate însă și cazuri cînd urnele erau depuse în groapă fără să mai fie acoperite.

La suprafața solului de călcare, locul mormîntului era uneori marcat prin depunerea cîtorva pietre sau numai a unui bolovan mai mare.

În ceea ce privește mormintele de înhumație, se impune să subliniem cîteva din observațiile obținute în exclusivitate cu prilejul cercetărilor din anul 1978—1981.¹² Astfel, s-a constatat, că adîncimea gropilor variază între 1,60—2,30 m de la suprafața actuală a solului și sînt rectangulare, cu colțurile rotunjite sau ovale și mai rar rotunde. În cîteva cazuri, la săpara gropii se cruțase o treaptă, pe care fuseseră depuse resturi de cărbune și ofrande arse (boabe de grîu sau mei și oase de animale) în timp ce se oficiau unele ritualuri, care precedau înhumarea.

Ca și în fazele anterioare și acum înhumații sînt așezați în poziție chircită, cu coatele pe genunchi sau sprijinite pe bazin, cu palmele închise și așezate sub bărbie sau acoperind unul din obraji. Doar mai rar, morții sînt depuși în poziție chircită oarecum mai relaxată, cu palmele pe genunchi sau în dreptul feței. Într-un singur mormînt, înhumatul a fost așezat pe spate, cu picioarele strînse și palmele pe ghenunchi.

Aproape în exclusivitate, înhumații sînt orientați cu capul spre V, SV, SSV, NV, NNV și cu

¹² Pentru descoperirile din anii anteriori, vezi Carpica, 10, 11.

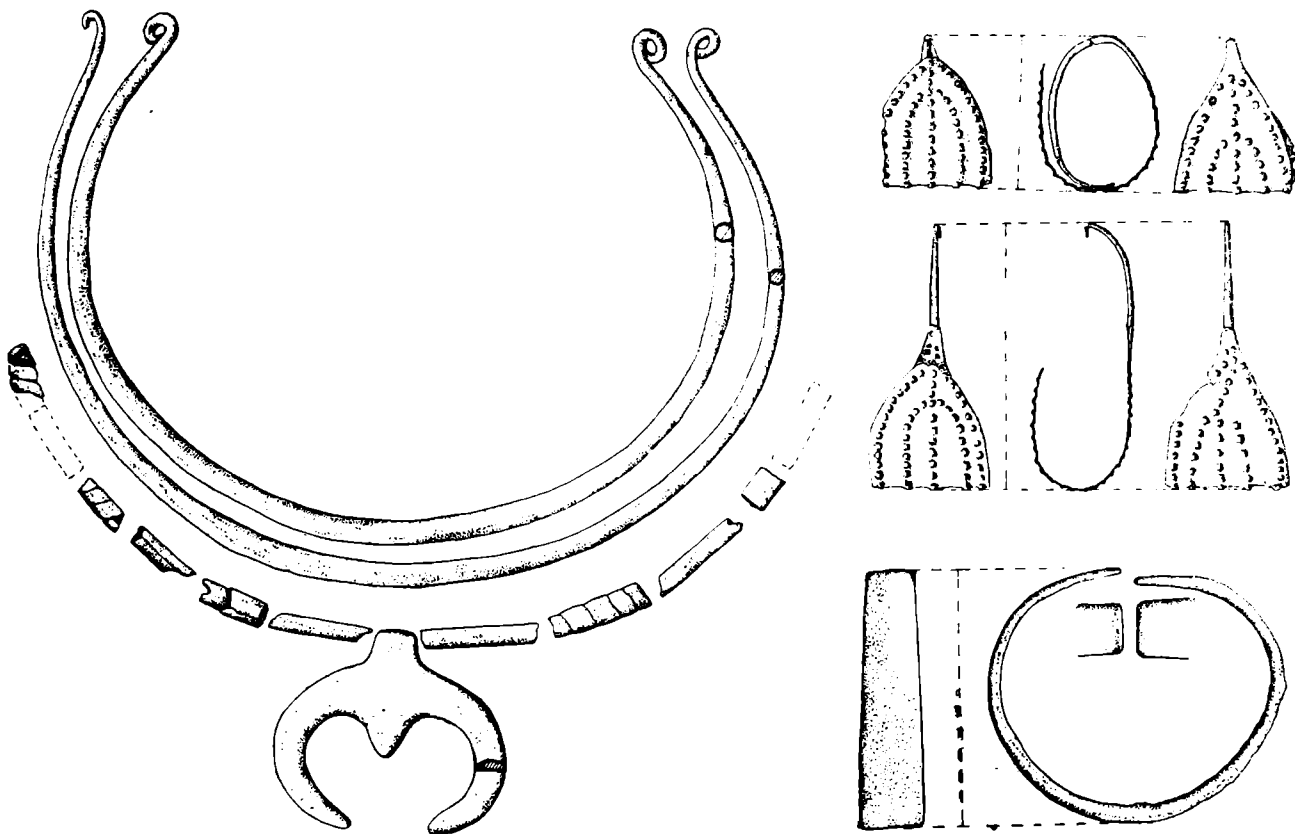

Fig. 1. Cindești—Coasta Banului. Podoabele din bronz descoperite în inventarul mormintului 666 (necropola corespunzătoare așezării Monteoru — faza IIb, nivelul 2) (sc. 1/1).

Fig. 2. Cindești—Coasta Banului. Podoabe din bronz și vase descoperite în necropola Monteoru. 1—2 inventarul mormintului 595 (faza IIa, nivel, 2), 3—4 colier din bronz și ceașcă (faza IIb, nivel, 1); mormintul 644; 5—6 castron și ceașcă, mormintul 645 (faza IIa, nivel 2).

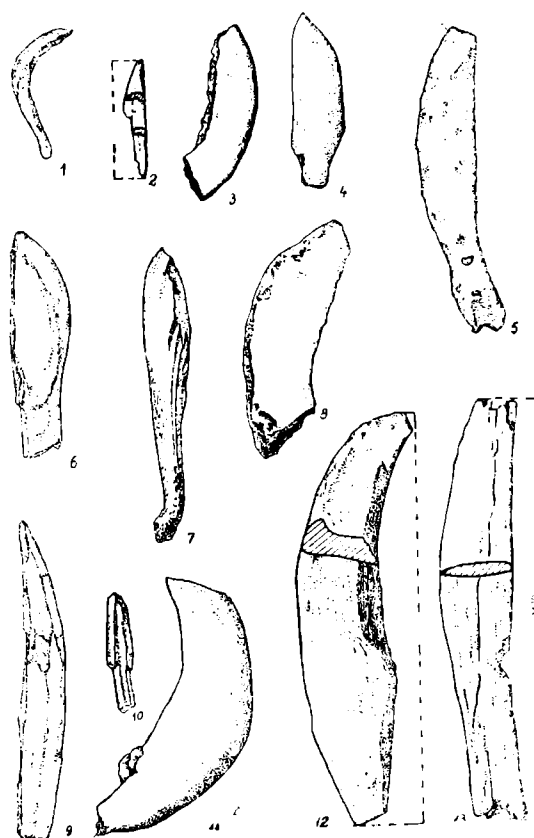

Fig. 3. Cindești—Coasta Banului. Unelte din os (1,3—9, 11—13) și virfuri de săgeată din os (2, 10), descoperite în inventarul așezării corespunzătoare culturii Noua.

totul incidental cu capul spre N, S, sau E. Este de asemenea important să menționăm că doar arareori mormintele sînt marcate la suprafața solului de călcare. Ca și în etapa anterioară vasele de ofrandă sînt mai numeroase și, în același timp, ele sînt acum și mai variate tipologic (fig. 2). Menționăm astfel, că în afară de cești cu una sau două torți, puse după mărime una — într-alta, au reapărut pixidele sferice, prevăzute cu patru piciorușe dispuse simetric cite două și acoperite cu capace rotunde, cu ramă interioară; alături de acestea semnalîndu-se și cele fără piciorușe. La Cîndești, în mormintele din fazele I_{c3} — I_{c2} , pixidele au apărut frecvent, pentru ca apoi din faza I_{c1} și pînă la începutul fazei II_c , ele să dispară complet¹³.

Este de asemenea foarte important să suolinim și faptul că, nici în așezările respective (I_{c1} , I_b — I_a) acest tip de vas nu înscrisă un procentaj care să depășească 0,1%.

În aceeași ordine de idei menționăm și reapariția paharelor cilindrice sau ușor tronconice, cu buza îngroșată, acoperite cu capac conic sau rotund. Aproape întotdeauna atît paharul cit și capacul sînt ornamentate cu caneluri oblice sau orizontale asociate cu incizii întrerupte, triunghiuri și romburi cu cîmpul hașurat, iar pe suprafața exterioară a capacelor, decorul este dispus radial sau în vîrtej. Ca și în cazul precedent, acest tip de vas a fost semnalat în complexe de locuire, începînd cu faza I_{c3} și apoi mai frecvent în I_{c2} ¹⁴. Ulterior, trăsăturile lui tipologice suferă modificări, astfel că la începutul fazei I_a paharele au gura foarte largă, corpul ușor arcuit și fundul foarte îngust, cu toate că mai păstrează în linii generale forma tronconică. Am ținut să reamintim aceste date, pentru că la Cîndești, în așezarea corespunzătoare fazelor II_a — II_b , se va menține și tipul de pahar apărut la începutul fazei I_a , cu deosebirea că acum va fi ornamentat cu motivele specifice fazelor respective. Alături de acesta, așa cum am menționat mai sus, va reapare prototipul cilindric, foarte asemănător celui semnalat în faza I_{c3} . Forma respectivă, devine frecventă în inventarul mormintelor, în timp ce, în așezarea corespunzătoare procentajul său de abia dacă înscrisă valori de 0,2%.

Nu mai puțin interesant ni se pare și faptul că s-au semnalat vasele cu corpul în două etaje¹⁵ și castroane sau vase cu corpul în formă de rață.

¹³ Nu numai la Cîndești dar și în alte necropole nu apar des pixide în inventarul mormintelor ulterioare fazei I_{c2} (vezi: Poiana, Pădureni, etc.).

¹⁴ În fazele mai vechi acestea au o siluetă mai zveltă și în general sînt preferate formele tronconice cu bază îngustă, în timp ce în fazele mai tîrzii sînt preferate cele cilindrice sau tronconice, cu diametrul bazei foarte puțin micșorat (față de buză).

¹⁵ Forma ca atare apare și în cel de al doilea nivel, II_a și nivelul I , II_b , cînd vasele au corpul mai zvelt, remarcîndu-se și o proporționalitate între dimensiunile celor două etaje. Alături de aceasta apare și forma mai scundă, la care înălțimea etajului superior este mult micșorată (față de cel inferior). Procentajul prototipului respectiv înscrisă o creștere de 5% în cel de al doilea nivel, II_b .

Constatăm, de asemenea, reapariția vaselor de ofrandă care la Cîndești au fost semnalate doar la citeva morminte din fazele I_{c3} — I_{c2} , după care ele dispar pentru a fi din nou identificate la începutul fazei II_a ¹⁶.

Așadar, inventarul mormintelor din această etapă tîrzie monteoreană ne apare mult mai bogat și variat decît al celor anterioare ei. În afară de vase, podoabele sînt acum mai numeroase și mai diferențiate tipologic. Inelele de buclă din bară (tipul clasic) apar frecvent în mormintele din faza II_a , iar cele cu unul din capete terminat în foaie și prevăzute cu decor au répousse încep să fie frecvente la începutul fazei II_b . Halsring-ul din bară cu capetele subțiate și uneori rulate, se găsește atît în mormintele specifice fazei II_a , cit și în II_b ca și brățările, din bandă lată sau bară, cu capetele subțiate. Pandantivele semilunare asociate cu mărgelele din bronz din sîrmă torsionată sau tubulare, au fost identificate atît în faza II_a , dar mai ales în II_b (fig. 1; 2/3). În schimb, butonii din bronz în formă de calotă apar numai în mormintele II_b , în timp ce butonii mici au fost semnalati mai ales în faza II_a .

De o importanță deosebită ni se pare și faptul că au reapărut, ce-i drept izolat, în citeva morminte din faza II_a și mai ales II_b , unele podoabe din os, care dispăruseră în cursul fazei I_{c2} (după ce ele constituiseră principala categorie de podoabe, în timpul fazei I_{c3}). Ne referim la inelele din os, mărgele din os, cochilii sau dinți perforați, colți de mistreți perforați și într-un singur caz, un breloc din os (așa-zisa cataramă). Este cert că această podoabă împreună cu celelalte, care vor fi apoi folosite și de către purtătorii culturii Noua, au început să fie „la modă” odată cu infiltrarea elementelor răsăritene, care preferau în mod deosebit aceste podoabe în asociație de multe ori și cu cele din bronz.

Dar în afară de aceste date, cercetarea necropolei din fazele II_a — II_b ne-a dezvăluit și alte aspecte de importanță deosebită pentru cunoașterea structurii economico-sociale a comunității tribale de la Cîndești. În acest sens este sugestiv faptul că au putut fi sesizate 10 grupe familiale de morminte dispuse în cerc, unele lîngă altele. Fiecare grup cuprinde 4—6 morminte ale căror gropi sînt dispuse fie la distanțe egale unele de altele, astfel încît ele să închidă o suprafață circulară, fie radial, dar delimitînd cu una din laturile înguste lungimea unui cerc „imaginar”. În cazul în care mormintele erau dispuse unele lîngă altele, atunci înhumatii erau așezați în groapă unul după altul. Datorită acestui fapt orientarea lor este diferită variînd de la V la SV, SSV, NV, NNV și eventual SE și N, evitîndu-se totuși orientarea cu capul la sud sau

¹⁶ Faptul că la Cîndești ele nu au fost semnalate în fazele I_{c1} — I_a se poate datora răvășirii a numeroase morminte, totuși nu este exclus ca ele să fi fost preferate de comunitatea tribală de la Cîndești doar în fazele II_a — II_b . Aceași preferință o au și purtătorii Monteoru din alte obiective (vezi: Sărata—Monteoru, Pietroasele).

nord printr-o ușoară deviere a poziției gropii de mormînt. Este de asemenea foarte important să amintim că vasul de ofrandă, cu corpul în trei etaje, era pus în picioare, sprijinit de pietre, exact pe locul ce marca centrul suprafeței circulare. La una din grupele amintite, lângă vasul de ofrandă se găsea și o mică vatră cu lipitura arsă puternic.

În afară de aceste morminte familiale s-au semnalat și cazuri la care vasul de ofrandă este pus pe marginea gropii, la suprafața solului de călcare. Firește observațiile făcute la Cîndești în ultimele campanii de săpături nu reprezintă dintr-un anumit punct de vedere o noutate¹⁷. Cu un alt prilej am subliniat prezența celor șase ringuri din piatră ce înconjurau mormintele individuale sau familiale din faza I_{c3} și care se găseau aproximativ în zona centrală a suprafeței necropolei respective. În jurul lor gravitau alte morminte cu frumoase construcții din piatră cu inventar bogat (vase și podoabe) în timp ce majoritatea covârșitoare a celorlalte morminte se găseau masate către zone periferice ale cimitirului¹⁸. Dacă în cazul respectiv apare evidentă tendința ca celor ce aveau un rol important în viața comunității tribale să li se rezerve după ieșirea din viață zona centrală a necropolei, deci tot un loc relativ important, grupele de morminte mult mai numeroase semnalate la fazele II_a—II_b și răspindite pe întreaga suprafață a necropolei ne relevă dimpotrivă creșterea rolului și coeziunii familiei. Și nu este greșit să credem că pe lângă legăturile mai strînse dintre membrii fiecărui grup, înmormîntarea lor în cadrul unui loc rezervat anume reflectă mai ales creșterea rolului economic al familiei în cadrul comunității tribale, care se bazează acum nu numai pe aportul fiecărui individ în parte ci mai ales pe cel adus de fiecare familie ce intră în componența sa. Dealtfel chiar în cuprinsul așezării tirzii au putut fi sesizate micile grupări de locuințe ce vor fi aparținut membrilor înrudiți direct ai aceleiași familii. Cu toate acestea așezarea mai păstrează însă vechile forme de organizare internă, locuințele fiind concentrate aproape fără interpații între ele pe un teritoriu bine delimitat. La începutul Bronzului tirzii, odată cu constituirea culturii Noua așa cum s-a subliniat cu un alt prilej, vom constata și la Cîndești că tendința care a fost înfripată în cursul etapelor tirzii ale culturii Monteoru de grupare a locuințelor a devenit o realitate ce definește una din trăsăturile noii culturi. În cultura Noua însă, grupele de locuințe denumite în mod curent cenușare sînt situate la distanțe de 40 pînă la 60 m între ele. Aceasta dovedește că între timp s-au petrecut schimbări în organizarea internă a comunităților tribale, iar grupele de familii

își au și majoritatea bunurilor în preajma locuințelor lor, pentru că numai în acest fel poate fi explicată distanța dintre un grup față de celălalt. Firește ipotezele care ne sînt sugerate de observațiile și rezultatele cercetărilor efectuate între anii 1977—1981 cărora li s-au adăugat și datele obținute prin cercetările mai vechi pun într-o nouă lumină modalitățile de transformare și de organizare internă, specifice culturilor Monteoru și Noua¹⁹.

Așadar prin săpăturile efectuate la Cîndești între anii 1975—1980 inclusiv și cărora li se adaugă firește și cele anterioare (1968—1974), este scoasă la lumină pentru prima oară în țara noastră o necropolă aparținînd purtătorilor unei culturi din epoca bronzului al cărei început coincide cu momentul de constituire în forme clasice a culturii respective (în cazul nostru faza I_{c3} a culturii Monteoru) și al cărei sfîrșit marchează etapa finală cu care se încheie evoluția sa îndelungată. Este de la sine înțeles că un astfel de obiectiv permite cunoașterea diferitelor aspecte referitoare la concepțiile despre lume și viață, eliminarea unora mai vechi sau transformarea lor, adoptarea altora mai noi, etc. În același timp, cercetarea unui astfel de obiectiv (necropola și așezarea corespunzătoare) permite și cunoașterea unor forme de organizare internă a comunităților tribale reflectate în contexte bine determinate și ne sugerează și formele de stratificare socială care încep să se înfiripe în cadrul lor.

Pentru următorii ani săpăturile vor avea ca scop atît cercetarea în continuare a necropolei aparținînd îndeosebi etapelor tirzii ale culturii Monteoru, cît și a așezării care succede această cultură clasică a epocii bronzului adică aceleia aparținînd culturii Noua și eventual a necropolei corespunzătoare ei.

Cu toate că acest raport a avut ca scop prezentarea unor date noi cu privire la ritul și ritualurile folosite de purtătorii culturii Monteoru, mai ales în ultimele trei etape din evoluția sa, nu putem totuși să nu amintim și cîteva din rezultatele obținute cu prilejul cercetării așezării corespunzătoare culturii Noua, cu atît mai mult cu cît în zona situată la curbura Carpaților răsăriteni ea este singura cercetată metodic și intens²⁰. De asemenea, prin semnalarea unei astfel de așezări aici, unde locuiseră timp îndelungat purtătorii culturii Monteoru se puteau obține date noi prin care să se cunoască mai bine

¹⁹ În afară de rapoartele prezentate la sesiunile anuale de arheologie, vezi observațiile relativ ample date de noi în RMM, 50, 1, 1981 (nota 1).

²⁰ Cu toate că au fost făcute diverse descoperiri care atestau în mod cert prezența aici a unei așezări Noua, am considerat că nu vor putea fi prezentate date ample decît după ce vom fi secționat și cercetat cel puțin două cenușare și se vor fi obținut observații referitoare la raportul cronologic dintre resturile așezărilor monteorene tirzii și Noua și între acestea din urmă și așezarea hallstattiană. De asemenea, pentru a fixa într-un context sigur vechile descoperiri au fost amplificate cercetările în zona est-centrală a terasei Banu. De abia după 3 campanii de săpături au putut fi consemnate observațiile obținute aici (vezi RMM, 50, 1981, 1).

¹⁷ Observații similare au făcut I. Nestor și E. Zaharia și E. Comșa pentru unele morminte corespunzătoare fazelor Ia—IIb; ele, dealtfel, ne-au ajutat să deslușim și cazurile semnalate la Cîndești. Pentru fazele mai vechi, vezi și observațiile noastre consemnate în Carpica, 10, 11.

¹⁸ Vezi Carpica, 10, 11.

transformările survenite la sfârșitul bronzului mijlociu din zonele răsăritene ale României²¹. În acest sens, amintim că odată cu cercetările în necropolă au fost sesizate și urme (la început mai sporadice) care atestau prezența purtătorilor Noua aici. De abia mai târziu, în 1976, au început să fie secționate cenușarele (resturile grupurilor de locuințe) nederanjate, obținându-se astfel observații stratigrafice de o importanță deosebită privind structura cenușarelor, stabilindu-se că purtătorii culturii Noua au locuit aici de-a lungul celor două etape respectiv Noua I și Noua II²². În același timp au putut fi obținute și date referitoare la raportul stratigrafic și cronologic dintre cultura Noua și cea Hallstattiană timpurie confirmând astfel pe acelea consemnate cu prilejul cercetărilor efectuate la Trușești, Andrieșeni, Corlăteni, Rateșul Cuzei²³, etc. În sensul celor afirmate mai sus, ne vom opri la un grup de date scoase la lumină prin săparea secțiilor T2 și X (stabilite de noi la cercetarea suprafeței terasei Coasta Banului). Astfel, secțiunea X3 a interceptat unul din cenușarele specifice etapei Noua I, cu două niveluri de locuire. Platformele celor trei locuințe, (două în nivelul inferior și una în cel superior), secționate de X3, erau bine delimitate, una din podini acoperind parțial resturile celei specifice nivelului inferior. Aproximativ 2/3 din cenușarul amintit era acoperit la rândul său de un strat brun cu multă cenușă și de urmele unei locuințe foarte mari în care s-au găsit fragmente ceramice caracteristice etapei Noua II. În sectorul Y secțiunile Y2 și Y3, cenușarul Noua II era acoperit de un sol brun-negricios destul de compact de la baza căruia fuseseră săpate câteva gropi conținând printre altele fragmente ceramice hallstattiene identice cu cele semnalate la Trușești, Corlăteni etc. De asemenea, resturile unei locuințe Noua II fuseseră acoperite de o amenajare și podina unei mici anexe în care se găseau fragmente ceramice hallstattiene. Este deci, de la sine înțeles că amplificarea săpăturilor în această parte a terasei Banu se impunea pentru cunoașterea altă a conținutului culturii materiale cât și a stabilirii etapelor de evoluție a culturii Noua și apoi a celei hallstattiene timpurii. Nu ne vom opri aici la datele referitoare la construcția locuințelor, anexelor sau locuințelor de cult, etc. ele urmînd să fie prezentate cu prilejul sesiunilor următoare, ci vom sublinia doar câteva din caracteristicile

inventarului așezării Noua și hallstattiene. Astfel, remarcăm în ambele etape, respectiv Noua I și II, o mare cantitate de unelte lucrate din os, unele finisate altele în curs de prelucrare (circa 400 de piese). Dintre acestea semnificative și dominante sînt: omoplații creștați, secerile-tupik, cosoarele, dălțile, piepteni-răzuitor, etc. precum și împungătoare, ace sau în sfîrșit săpăligi și alte obiecte mărunte²⁴. În mod deosebit menționăm dintre acestea, un cosor aproape finisat din os, care imită pe acela din metal de tip Sosnovaia—Maza, un cuțit similar celui din depozitul de bronzuri de la Băleni sau Ulmi—Liteni, precum și o seceră miniatură lucrată din așchie de os, identică celor de metal. Prin urmare, inventarul pieselor din os din așezarea Noua de la Cîndești este identic celui semnalat la Gîrbovăț, Trușești, Lichitișeni sau Bărboasa, obiective caracteristice culturii Noua (fig. 3). Dintre uneltele din piatră, în afară de cele obișnuite, remarcăm prezența unui mic ciocan din malachit, în formă de trunchi de piramidă, precum și un „sceptru” fragmentar (se păstra doar partea superioară prevăzută cu 4 protuberanțe).

Un loc însemnat pentru cunoașterea inventarului așezării Noua de la Cîndești îl are grupul de piese lucrate din bronz. Cele 26 de obiecte aparțin unor numeroase prototipuri, de la cele simple, banale, la seceri, cuțit, pumnal, podoabe, etc. Așadar, prin numărul mare de piese cit și prin gama diversificată de prototipuri, așezarea de la Cîndești poate sta alături de cea de la Gîrbovăț (cel mai mare obiectiv cercetat pînă în prezent, unde s-au săpat integral 3 cenușare și s-au găsit 54 de bronzuri) înscrindându-se astfel printre cele mai importante stațiuni aparținînd culturii Noua. Dintre piesele descoperite merită să remarcăm în mod deosebit cuțitul cu lama ușor stricată de la întrebuințare, un fragment de seceră de tip Ulm—Liteni, precum și micul depozit constituit din 2 seceri cu cîrlig și spini și una cu buton găsite într-un vas în formă de sac, lucrat din pastă zgrunțuroasă, decorat cu briu în relief (ascuns într-o mică groapă săpată de la baza cenușarului 3 aparținînd etapei Noua II (fig. 4)²⁵. Nu putem trece de asemenea cu vederea nici virfurile de săgeată din os, cu capul conic, unele cu peduncul, semnalate după cum se știe și în unele așezări Monteoru târzii — ca de exemplu la Terchești sau Sărata—Monteoru (fig. 3/5,10). Numai din sumara enumerare a inventarului așezării Noua de la Cîndești se observă că acesta este caracteristic complexului Noua Sabatinovka. După cum se știe, infiltrarea elementelor Srubno—Hvalinsk în spațiul carpato-dunărean a grăbit declanșarea aici a fenomenului Noua, iar în zonele de stepă

²¹ Pentru unele date vezi RMM, 50 1981, 1.

²² Cu prilejul cercetărilor făcute între anii 1979—80 au putut fi stabilite limitele celor două așezări. Astfel s-a constatat că perimetrul așezării Noua I este mai mic, cenușarele sînt mai dese, în timp ce așezarea Noua II, cuprinde și o parte a platoului Corbea (din imediata vecinătate), cenușarele sînt mult mai mari și mai depărtate unele de altele (pentru detalii vezi AMM, 5, sub tipar).

²³ Vezi pentru resturile de locuire hallstattiene: M. Petrescu—Dimbovița, SCIV, 4, 1953, 1—2, p. 20 și urm.; Idem, SCIV, 4, 1953, 3—4, p. 450 și urm.; A. C. Florescu, Materiale, 3, 1957, p. 210 și urm.; idem, Materiale 6, 1960, p. 121 și urm.; I. Nestor, SCIV, 3, 1952, p. 81 și urm.; C. Buzdugan, Cercetări..., 3, BM, 1979, p. 59 și urm., ca să ne referim doar la câteva din descoperirile mai vechi și una mai recentă.

²⁴ Vezi mai sus, precum și A. C. Florescu, Danubius, 1, p. 63—90; M. Florescu și V. Căpitanu, Carpica, 1, p. 35—54.

²⁵ Cu prilejul săpăturilor efectuate în zona de sud-est a terasei Banu, secțiunile trasate în prelungirea celor din anii 1970—74 ne-au permis să stabilim că piesele se găseau în marginea unui cenușar Noua II.

răsăritene a contribuit activ la constituirea culturii Sabatinovka²⁶. În ceea ce privește ceramica, constatăm pe de o parte continuarea formelor clasice monteorene (de exemplu: ceașca, borcanul sau castronul) care au căpătat noi trăsături tipologice, prevăzute cu motive decorative derivate din cele monteorene (fig. 5/8, 10–11). Alături de acestea au apărut și fragmente ceramice decorate cu motive caracteristice Costișă–Kommarow similare celor semnalate la Girbovăt,

²⁶ Primele date referitoare la această problemă au fost consemnate de A. C. Florescu în *Altii...Congres*, Roma, 1962; idem, *ArhMold*, 2–3, 1964; idem, *Dacia*, NS, 11, 1967. Referitor la prezența acestor elemente la Cindești, vezi M. Florescu RMM, 50, 1981, 1. În ultima vreme constatăm tendința de a exagera rolul acestor elemente răsăritene, considerându-se de exemplu că deja în cursul fazei Ic₂, purtătorii culturii Monteoru au fost obligați să părăsească unele așezări ce se găseau în zona colinară a Moldovei, datorită pătrunderii unor grupuri de populație răsăriteană, subliniind prezența lor prin descoperirea de la Osăbiți (un topor din metal), pentru ca apoi în fazele Ia și IIa să cedeze chiar unele așezări, monteoreni fiind obligați să-și întemeieze altele în vecinătate. Aceste grupuri, Srubi, Sabatinovka ar fi determinat crearea aici a aspectului de cultură materială caracterizat prin „cimpuri de gropi”, a cărui arie va fi fost destul de mare, incluzând N–E Munteniei, SE Transilvaniei și S Moldovei (vezi în special *Dacia*, N.S., 25, 1981, p. 135–195; idem, *cercetări...*, 5, 1982, p. 53–58. Pentru a se face asemenea aserțiuni trebuie totuși să existe un număr de cel puțin 200 de descoperiri și nu de piese izolate care să ateste prezența masivă a acestor grupuri și cultura lor materială specifică, pentru a putea dovedi că monteoreni, populație stabilă cu o organizare internă tribală net superioară noilor veniți (așezări mari, fortificate, cu o coeziune între cei ce locuiesc la un loc, etc), au fost obligați să-și părăsească teritoriile treptat. În legătură cu aceasta amintim că la sfârșitul fazei Ic₂ este părăsită și zona depresionară Onești care nu era nici amenințată și nici nu s-au stabilit grupuri străine aici. Acest fenomen trebuie pus în legătură cu regruparea teritorială a comunităților tribale ce locuiesc în centre mari cu un indice demografic ridicat. În etapa respectivă s-a trecut la un nou mod de viață, la intensificarea schimburilor pentru obținerea unor piese mai numeroase și diversificate din bronz sau aur etc. fapt de altfel bine documentat prin cercetările făcute până acum. De asemenea, dacă admitem că zonele estice sau sud estice ale spațiului carpato-dunărean au fost pur și simplu invadate de grupuri de populație străină atunci trăsăturile esențiale ale culturilor Noua și Coslogeni vor fi trebuit să capete o coloratură aparte. În același timp, a admite izgonirea unei populații stabile, bine organizate, ca monteoreni, înseamnă că teritoriul lor a fost ocupat de o populație numeroasă sau cu o cultură materială net superioară lor, ori în spațiul corespunzător zonelor limitrofe ale ariei monteorene nu sînt sesizate până acum descoperiri care să ateste prezența unei populații numeroase străine cu așezări specifice. Există deci mult mai bine ca la formularea unor ipoteze să existe mai multă prudență. Trebuie să se aibă în vedere că un asemenea fenomen ar fi determinat mutații pe plan demografic și etnic care s-ar fi resimțit în etapele ulterioare. Dar atât în Hallstatt (cînd apar culturi cu trăsături specifice, pe arii întinse, intrudite între ele) și mai târziu cînd s-a constituit civilizația geto-dacă constatăm, așa cum este bine cunoscut, o unire pe întreg spațiul carpato-dunărean, inclusiv zonele răsăritene și de sud-est. Firește aceasta nu înseamnă să ignorăm unele descoperiri, nu înseamnă a ignora că în cadrul culturilor Noua și Coslogeni se puteau constitui aspecte zonale unde procentajul unor elemente de altă factură putea înprima o coloratură aparte fără a duce la schimbări calitative. Dimpotrivă, adîncirea cunoașterii tuturor aspectelor zonale, fără exagerări, va duce la cunoașterea fenomenelor petrecute la sfârșitul epocii bronzului aici, pentru că nu poate fi ignorată prezența efectivă marcată printr-o serie de descoperiri tipice, dar nu atât de masivă încît să aibă drept consecință mutații demografice cu implicații mult mai adînci.

Lichitișeni, Bărboasa Trușești sau Corlăteni. Pe lângă formele tradiționale s-au semnalat la Cindești și borcane cu corpul drept sau quasi-globular decorate cu mărușă, impresiuni de degete etc., similare celor aparținînd grupului Srubi²⁷. Firește între cele două etape ale culturii Noua există deosebiri în ceea ce privește ceramica, ea căpătînd în Noua II, un caracter mai unitar dar mai sărac în forme și motive decorative²⁸. (fig. 5, 6, 7).

Așadar, cu toate că acest raport nu a avut ca scop decît prezentarea principalelor date obținute cu prilejul săpăturilor efectuate în așezarea Noua de la Cindești, ale cărei resturi au afectat adesea mormintele monteorene mai vechi, credem totuși că amplificarea cercetărilor va aduce o contribuție substanțială la cunoașterea nu numai a zonei respective ci și a culturii Noua de pe teritoriul României. Dată fiind importanța deosebită a obiectivului respectiv se impune o prezentare foarte minuțioasă și în etape pentru a pune la îndemîna celor ce se ocupă cu problemele referitoare la Bronzul tîrziu date corecte și diferitele piese semnalate în contextul respectiv și nu menționarea sau afișarea fără discernămint, care este inutilă, fără obiect²⁹.

²⁷ În strînsă legătură cu cele afirmate mai sus menționăm că la Iacoveni, jud. Iași, a fost descoperit un mormînt cu un vas de factură Srubi identic cu cel de la Cindești și prin aceasta subliniem că nu ignorăm descoperirile ce atestă o prezență efectivă a unor elemente răsăritene, fără a le exagera însă rolul.

²⁸ În etapa Noua II sînt eliminate numeroase elemente de tradiție monteoreană (dacă ne referim la Moldova) și sînt atestate acum într-un procentaj sporit ceștile cu torți prevăzute cu buton. În legătură cu acest tip de vas trebuie să reamintim că în toate așezările cercetate aparținînd etapei Noua I, numărul lor este foarte mic. Astfel, la Trușești de exemplu, în nivelurile I–II, ele au o frecvență foarte scăzută. O situație aproape similară se întîlnește și în așezările Noua II, chiar dacă procentajul lor înserie valori superioare (față de etapa precedentă). În schimb, în inventarul unor necropole, acest tip de vas este frecvent (de exemplu la Trușești). Dealtfel acest fapt a fost subliniat în repetate rînduri pentru că prezența prototipului respectiv, chiar dacă dă o notă caracteristică ceramicii Noua, nu înseamnă și o preponderență valorică în cadrul așezărilor. Nu este deci surprinzător că la Cindești, mai ales în așezarea Noua I, nu au fost semnalate în număr mare ceștile prevăzute cu torți cu creastă și buton.

²⁹ În mod deosebit trebuie să atragem atenția că în Studiul Vrîncene, 4, 1982, au apărut unele materiale provenind din așezarea Noua, fără specificarea locului de descoperire a pieselor respective, textul fiind un amalgam de date eronate atunci cînd se referă la așezarea de la Cindești.

Autorul era obligat să ne consulte în prealabil, pentru a obține date concrete referitoare la rezultatele cercetărilor din ultimii ani (1979–81), de cînd nu a mai participat la săpături. Dealtfel autorul a avut unele ocazii de a cunoaște noile rezultate și observații cu privire la așezarea Noua. Astfel, cu prilejul remiterii materialelor arheologice provenind din campaniile 1962–1978, prelucrate în mai multe etape în laboratorul Institutului din Iași, i s-a atras atenția asupra unor vase tipice Noua sau similare celor ce se găsesc în cultura Coslogeni (și menționăm că majoritatea proveneau din campaniile cînd Institutul a alocat fonduri substanțiale). De asemenea, cu prilejul sesiunilor anuale ultimei trei comunicări au fost consacrate mai ales prezentării rezultatelor din așezările ce succed cultura Monteoru, sesiuni la care autorul a participat și a putut lua cunoștință, eventual pentru a-și nota, de noile date și observații. În același timp, cu prilejul vizitei făcute la șantierul Corlăteni, am atras

În sfârșit tot atât de valoroase ni se par și datele, evident mai puține decât cele de mai sus, obținute prin cercetarea așezării hallstattiene timpurii³⁰. Dintre acestea, ținând seamă de faptul că ele vor fi prezentate în contextul cetăților

atenția asupra problemelor complexe ce decurg din cercetarea unor așezări ce succed pe acelea Monteoru, aici fiind necesare săpături intense, o studiere mai serioasă a materialului pentru a se putea stabili dacă ele aparțin unui aspect deosebit de Noua sau reprezintă o variantă regională a acestora. În sfârșit, ținând seamă că volumul din Studii Vrincene a apărut la sfârșitul anului 1982 (chiar dacă pe copertă este indicat 1981), autorul era obligat să cunoască studiul publicat în RMM, 50, 1981, 1, unde se făceau referiri ample la așezarea Noua. Este inadmisibil ca obiectivul în care s-au găsit numeroase materiale tipice, să fie prezentat în mod fals. Astfel, se afirmă că în contextul ceramic de factură tirzie Monteoru apar elemente de cultură Noua-omoplați creștăni... vase cu torși și butoni sau creastă. Ori în așezarea ce precede pe aceea Noua I, nu au fost încă descoperite asemenea elemente. Se afirmă apoi că (după opinia sa) se constată o continuitate a culturii Monteoru mai ales în ceramică, pe care se grefează elemente ale culturii Noua și Coslogeni... exemple edificatoare Cindești, Minăstioara?. Sînt menționate secerile de bronz de la Cindești, fără a se specifica că ele au fost găsite într-un vas care se afla în marginea unui cenușar Noua II (cf. săpăturilor din anii 1978–79 cînd au fost fie prelungite fie trasate noi secțiuni pentru stabilirea exactă a contextului unor descoperiri printre care și depozitul amintit). De asemenea, se menționează că săpăturile de pe Coasta Banului au început în 1970 după epuizarea cetățuiei? cînd în realitate odată cu semnarea unor descoperiri ce atestau aici necropola monteoreană, respectiv 1967, s-a hotărît efectuarea unui sondaj în anul 1968, care a confirmat datele anterioare. În ceea ce privește cetățuia, săpăturile efectuate între anii 1962–68 inclusiv s-au limitat la cercetarea doar a 1/3 din suprafața platoului ei, așa cum reiese de altfel și din planul expus în Muzeul din Focșani. Întreruperea cercetărilor aici și pe Coasta Nacului a fost determinată de rezultatele foarte importante obținute prin săpăturile de pe Coasta Banului, în 1968–69, care au impus pe primul plan cunoașterea ritului și ritualurilor practicate de monteoreni. Ne oprim doar la menționarea acestor fapte care scot în evidență că un obiectiv ca cel de la Cindești nu poate fi prezentat într-o asemenea manieră, iar autorul era obligat să țină în primul rînd seamă de concluziile celui ce a studiat fiecare categorie de descoperiri. Este deci regretabil că pot fi făcute aserțiuni cu totul eronate datorită necunoașterii materialului și a celor consemnate de cei în drept. Este de dorit ca pe viitor să nu se mai facă asemenea greșeli pentru a nu fi obligați să atragem atenția că cei ce vor cita Studii Vrincene, 4, 1982, sau vor consulta materiale din depozitul Muzeului Focșani, unde nu sînt specificate contextele în care acestea s-au găsit (lucru greu de realizat acum, intrucît s-a încercat să ne fie oprit accesul la depozitul de materiale, fapt cu totul incredibil cu cît acesta a fost prelucrat 80% în laboratorul Institutului, urmînd ca odată cu trierea pieselor ce se vor inventaria să se marcheze din nou conform noilor date complexe de locuire) o vor face pe propria lor răspundere. Dimpotrivă dacă am fi fost consultați relativ la materialele la care ne-am referit am fi apreciat cu plăcere străduința de a da o interpretare științifică rezultatelor atât de valoroase de la Cindești.

³⁰ În legătură cu această așezare trebuie să subliniem că s-au păstrat relativ nerăvășite doar cîteva sectoare (unul din acestea fiind cercetat în 1978–81). De asemenea, trebuie să mai avem în vedere că resturile de locuire se găsesc la distanțe relativ mari unele de altele și din acest motiv posibilitatea de a obține o cantitate mare de material este foarte limitată. Așa se și explică de ce în cursul a 4 campanii de săpături descoperirile *in situ* sînt puține, iar inventarul lor se reduce la un număr mic de fragmente ceramice și cîteva piese de bronz, fier, os sau lut ars. Nu credem că greșim dacă socotim importante aceste resturi de locuire și le consemnăm aici pentru a putea fi puse la îndemîna celor ce studiază problemele referitoare la civilizația hallstattiană.

hallstattiene de la Cindești, ne vom opri doar la cîteva probleme. Astfel, menționăm faptul că ea succede nemijlocit așezarea Noua II așa cum s-a constatat mai demult cu prilejul săpăturilor efectuate la Trușești sau Corlăteni. Dealtfel, cercetările de teren au confirmat faptul că numeroase obiective Noua sînt acoperite de resturi de locuire hallstattiene. Din inventarul acestei așez-

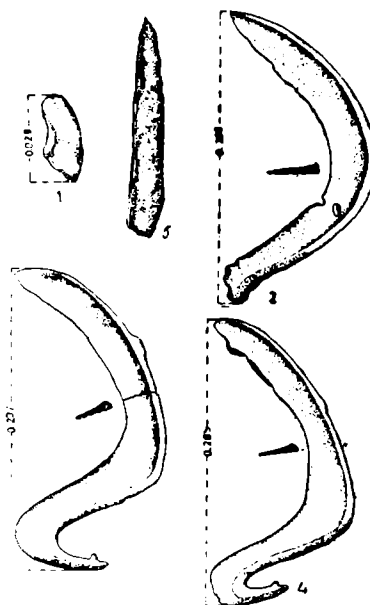

Fig. 4. Cindești—Coasta Banului. Seceri (1 fragment; 2—4 un mic depozit, găsit într-un vas în formă de sac); 5, cuțit. 1—2, cenușar corespunzător etapei Noua I; 3—5 cenușar corespunzător etapei Noua II.

zări este necesar să atragem atenția asupra uneia din categoriile sale și anume ceramica. În acest sens se remarcă prezența străchinilor cu marginea înaltă, cu tendință de a deveni tronconice, precum și a celor cu corpul mai scund cu buza arcuită în interior și decorate cu caneluri horizontale sau oblice, precum și cu apucători simple sau treflate, cărora li se adaugă borcanele mari cu corpul globular sau bitronconice și cu zona mediană subliniată, decorate cu caneluri horizontale sau oblice. Pasta din care sînt lucrate aceste forme este de culoare neagră sau brun-roșcată, cu luciu metalic mai ales pe fața exterioară. Atît prin formă cît și prin decor vasele semnalate în așezarea hallstattiană de la Cindești sînt identice cu acelea de la Trifești, Rateșul Cuzei, Zapodeni, Trușești, etc, care sînt specifice celui mai vechi Hallstatt din Moldova (fig. 8). Cît privește poziția cronologică admitem și noi că marchează o etapă mai tîrzie decît aceea din zonele de vest ale României unde elementele hallstattiene sînt deja constituite.

Fără a exagera importanța obiectivului de la Cindești (sectorul Coasta Banului), unde se cercetează cea mai mare necropolă aparținînd purtătorilor culturii Monteoru și unde se poate urmări ritul și ritualurile practicate din momentul constituirii lor în comunități tribale cu o cultură specifică și pînă în momentul în care

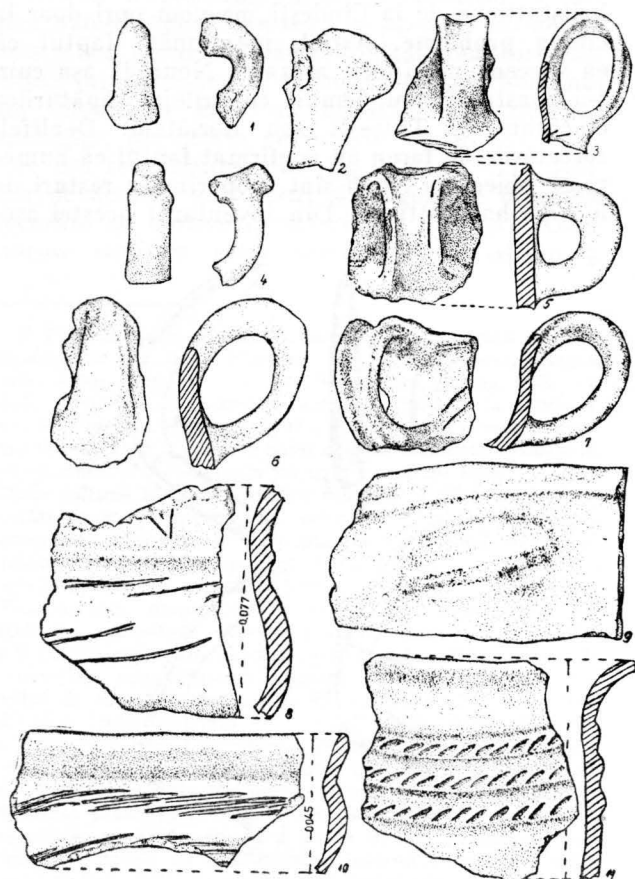

Fig. 5. Cindești—Coasta Banului. Fragmente ceramice descoperite în complexe de locuire din așezarea aparținând culturii Noua. 2-6, 8-11 etapa Noua I; 1, 7 etapa Noua II.

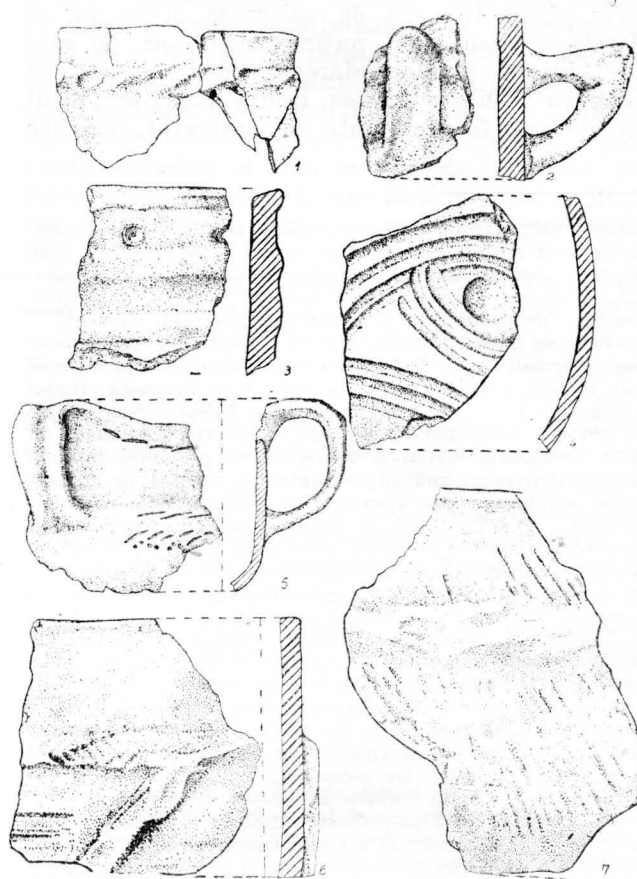

Fig. 6. Cindești—Coasta Banului. Fragmente ceramice descoperite în așezarea Noua. 2-5, 7 etapa Noua I, 1, 6 etapa Noua II.

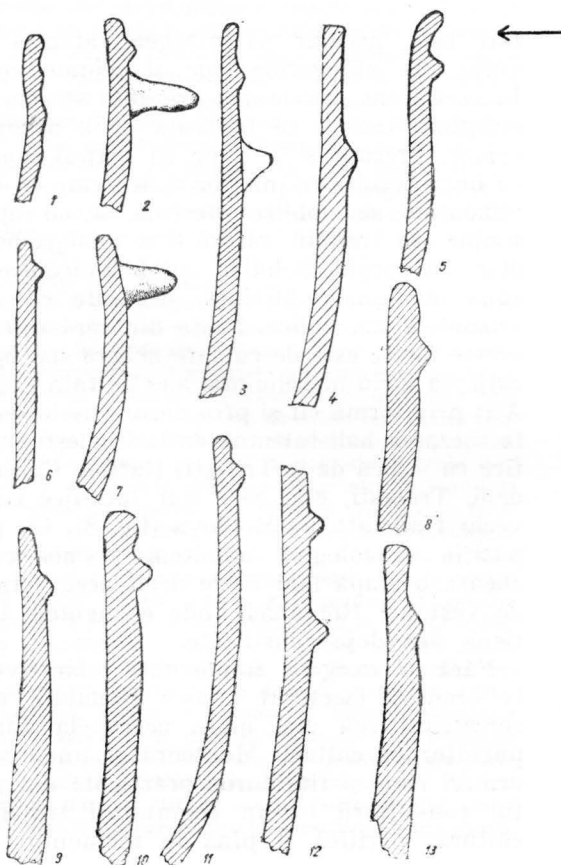

Fig. 7. Cindești—Coasta Banului. Profile de borcane și vase în formă de sac descoperite în așezarea Noua I. 1, 6-7 borcane lucrate din pastă fină de tradiție monteoreană; 2-5, 8-13 vase în formă de sac, lucrate din pastă bună sau proastă, specifice inventarului așezărilor Noua.

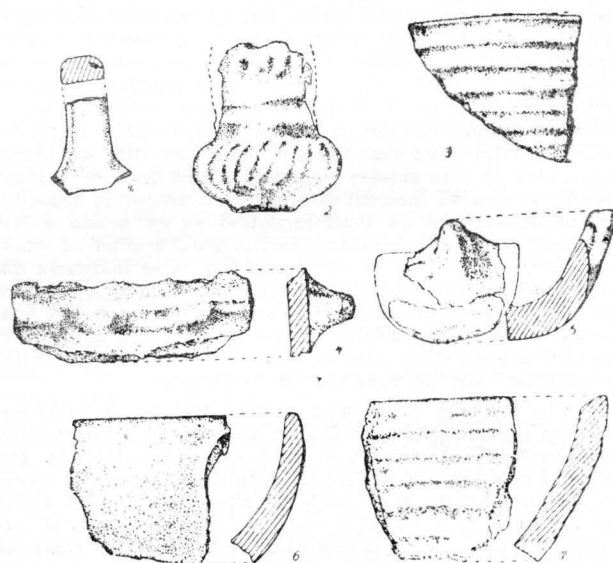

Fig. 8. Cindești—Coasta Banului. Ceramică descoperită în așezarea Hallstattiană. 1 fragment de toartă de ceașcă; 2, 5 vase miniaturale; 3, 6-7 străchini, prevăzute cu caneluri fine, orizontale; 4 fragment, provenind de la un borcan, decorat cu caneluri orizontale întrerupte de apucători.

vor participa la formarea culturii Noua, credem că rezultatele obținute prin săparea complexelor de locuire Noua și hallstattiane vor aduce o contribuție însemnată la cunoașterea problemelor caracteristice bronzului târziu și începutului epocii fierului.

LES RECHERCHES DE CÎNDEȘTI-COASTA BANULUI, DÉP. DE VRANCEA, 1976—1980

(La nécropole appartenant à la civilisation de Monteoru, l'établissement de Noua-Bronze Tardif et l'établissement hallstattien)

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques exécutées à Cindești, sur la terrasse Coasta Banului, depuis 1968, attestent en premier lieu que la terrasse a été réservée pour nécropole à partir de la phase Monteoru I_{C3} (quand a pris naissance la station située sur la citadelle Nacu), jusqu'à la fin de la phase IIb. Les fouilles entreprises pendant les années 1976—1980 ont mis en évidence de nombreux tombeaux appartenant aux étapes finales de la civilisation de Monteoru (phases IIa—IIb). Les nombreuses tombes d'inhumation se trouvent au sud-ouest de la terrasse. Ainsi, on a constaté que l'inventaire funéraire est devenu plus riche, consistant en parures en bronze, 2—4 vases et autre offrandes. Il faut aussi souligner que la plupart des tombes à incinération se trouvent à 300 m. du grand groupe des inhumés. Une situation similaire a été mise en évidence à l'occasion des recherches pratiquées dans la nécropole appartenant aux porteurs de la civilisation de Monteoru des phases Ib—Ia. Les résultats obtenus par les fouilles pratiquées pendant les dernières années (1976—1980) apportent une contribution considérable à la connaissance des rites et des rituels des communautés des tribus Monteoru.

À l'occasion des recherches pratiquées dans la nécropole Monteoru ont été mis au jour les vestiges d'un établissement appartenant à la civilisation de Noua (Bronze tardif). Pendant les fouilles de 1976 jusqu'en 1980 ont été identifiées 7 „cendriers“ avec de très riches restes d'habitation avec

leurs inventaires. Ainsi, on a constaté que les habitations de surface, étaient construites en roseaux et branchages, sur lesquels était appliqué un enduit superficiel de torchis mélangé de crottin. Outils et objets sont pour la plupart en os et constituent des types spécifiques de la civilisation de Noua. Il faut aussi souligner de nombreux objets en bronze, 26 jusqu'à présent (faucilles, couteau, aiguilles etc.). La céramique présente quelques éléments de tradition, remontant à la civilisation de Monteoru et d'autres comme, par exemple, de type Srubno—Chvalinsk.

En ce qui concerne la station hallstattienne dont les restes ont été signalés dans le secteur situé au milieu de la terrasse Banu et au sud-ouest de cette terrasse se caractérise par une céramique fine ayant un éclat métallique et décorée de cannelures ou de plissés.

Pour la connaissance des problèmes concernant le Bronze tardif et les premiers vestiges hallstattiens, les résultats obtenus à Cindești pendant les dernières années ont apporté de plus amples précisions.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Cindești—Coasta Banului. Parures en bronze, le tombeau, 66 (la phase Monteoru II b).

Fig. 2. Cindești—Coasta Banului. Parures en bronze et céramique découverts dans la nécropole de Monteoru (1—2 T. 595; 3—4 T. 644; 5—6 T. 645) (1—2, 5—6 la phase Monteoru IIa, 3—4 la phase Monteoru IIb).

Fig. 3. Cindești—Coasta Banului. Outils en os et pointes de flèche en os découverts dans l'établissement Noua.

Fig. 4. Cindești—Coasta Banului. 1 fragment et dépôt des faucilles en bronze; 5, couteau en bronze, découverts dans l'établissement Noua.

Fig. 5. Cindești—Coasta Banului. Fragments céramiques découverts dans l'établissement Noua.

Fig. 6. Cindești—Coasta Banului. Fragments céramiques découverts dans l'établissement Noua.

Fig. 7. Cindești—Coasta Banului. Profils des vases. 1, 6—7 (tradition Monteoru) 2—5, 8—13 (vase faits de pâte grossière, sans lustre), découverts dans l'établissement Noua.

Fig. 8. Cindești—Coasta Banului. Céramique découvert dans l'établissement hallstattienne.